[א]של חמשה ושל ששה ושל שמונה ושל שבעה לא יעשה אפי' של שאר מיני מתכות רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי אמרו לו [ב]משם ראיה שפודין של ברזל היו וחיפום בבעץ העשירו עשאום של כסף חזרו העשירו עשאום של זהב ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי והתניא [ג]לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום אמר אביי [ד]לא אסרה תורה אלא [א]דמות ארבעה פנים בהדי הדדי אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה תשתרי אלמה תניא [ב]כל הפרצופות מותרין [ג]חוץ מפרצוף אדם א"ר [ה]הונא בריה דרב אידי מפרקיה דאביי שמיעא לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי ושאר שמשין מי שרי והא תניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום [ו]כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון ושבמדור התחתון מי שרי והתניא [2]אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת כי תניא ההיא לעבדם אי לעבדם אפילו שלשול קטן נמי אין ה"נ דתניא אשר בארץ לרבות הרים וגבעות ימים ונהרות אפיקים וגאיות מתחת לרבות שלשול קטן ועשייה גרידתא מי שרי והתניא [ה]לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות שאני ר"ג דאחרים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו וא"ל שמואל לרב יהודה [ו]שיננא סמי עיניה דדין התם חותמו בולט הוה ומשום חשדא כדתניא [ז]טבעת חותמו בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמו שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה ומי חיישינן לחשדא והא ההיא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא דהוה ביה אנדרטא והוו עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלו התם ולא חיישי לחשדא [ח]רבים שאני והא ר"ג יחיד הוא כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה איבעית אימא [ט]דפרקים הוה ואיבעית אימא [כ]להתלמד עבד וכתיב [3]לא תלמד לעשות [י]אבל אתה למד להבין ולהורות: **מתני'** מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית

של חמשה. נרות: **ושל ששה.** נרות: **ואפילו של שאר מיני מתכות.** לפי שכיוצא בהן כשירה לפנים כדתניא (מנחות דף כח:) ועשית מנורת כלל זהב טהור פרט מקשה תיעשה חזר וכלל מה הפרט מפורש של מתכת אף כל של מתכת: **אף של עץ לא יעשה.** שכיוצא בה כשירה לפנים דר' יוסי בר' יהודה דריש ליה לקרא ברבוי ומעוטי מאי רבי רבי כל מילי ומאי מיעט מיעט חרס. והכי מפרש לה במנחות (שם): **כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי.** כשגברה ידם על היונים והוציאום מירושלים וטיהרו את המקדש והיו עניים ולא יכלו לעשותה של זהב: **בבעץ.** סטיי"נו בלע"ז: **דמות ארבעה פנים.** לגוף אחד כעין חיות הקדש דהיינו אתי שכסא כבוד רכוב עליהן: **פרצוף אדם לחודיה תשתרי.** שהרי הוא אחד מהן בחיות ואפ"ה אמר עד דאיכא כולהו בהדי הדדי: **שבמדור העליון.** ברקיע שביעי דדייקינן אתי אבל חמה ולבנה וכוכבים ומזלות במדור התחתון הן ברקיע השני כדאמרינן במסכת חגיגה (דף יב:): **שלשול.** תולעת: **אפיקים.** מוצאי מים ביברי"ש בלע"ז: **אחרים.** נכרים: **והא רב יהודה.** שהיתה לו צורה בטבעתו ואחרים עשאוה וא"ל שמואל דניסקליה מיניה: **סמי עיניה.** כלומר השחת צורתו: **ומשום חשדא.** שלא יאמרו ע"ז היא לו: **אסור להניחה.** באצבעו: **ומותר לחתום בה.** שחתימתה שוקעת: **וכשחותמה שוקע.** חתימה בולטת. חותמה בולט המתכת חרות סביב סביב והצורה עומדת כמות שהיא. חותמה שוקעת שהצורה חקוקה וחרותה במתכת: **דשף ויתיב בנהרדעא.** מקום הוא. ויש פותרין שחרב וחזר ונבנה ותמיד היתה שכינה מצויה שם ויכניה וגלותו בנאוהו שנשאו עמהם מאבני ירושלים ועליהם נאמר (תהלים קב) כי רצו עבדיך את אבניה: **אנדרטא.** צלם דמות המלך: **והא ר"ג יחיד הוא.** וניחוש נמי לחשדא: **מתני' מעשה שבאו שנים כו': ראינוהו שחרית במזרח.** את הישנה: וערבית

שפודים של ברזל. הא דקרי ליה שפודים משום שלא היו גביעים כפתורים ופרחים אלא א"כ נאה והב כלאי' בהקומץ רבה (מנחות דף כח. ושם): **חוץ** מפרצוף אדם. תימה מאי קושיא דלמא הכא במולא וכדרבא דמוקי לה כר' יהודה בפ' כל הצלמים (ע"ז דף מג. ושם) אבל עשייה שריא וי"ל דסוגיא דהכא כאביי ולית ליה דרבא ומוקי לה בעושה ולפ"ז מותר לעשות צורת אדם דקיימא לן כרבא לגבי דאביי ומיהו אין ראיה דבלא שום קושיא יכול רבא לדרוש לא תעשון אותי וכן תניא לקמן טבעת שחותמה שקוע אסור לחתום בה: **לא** תעשון אתי. וא"ת ומאי קאמר אלא דמות ארבעה פנים תיפוק ליה משום צורת אדם לחודיה וי"ל כי איכא שאר פרצופין עם אדם שרי טפי א"נ אם מלא צורת אדם אסור להשלים לד' פנים ומיהו קשיא דפרצוף אדם לחודיה תיפוק ליה מכרובים שעל הכפורת וי"ל דלא מקרו שמשיי וכרובים שבשמים לא נתברר צורתם: **לא** אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון. הני תלת מילי דאביי לא הדר ביה בכל זמנא דטלה אמת וה"ק לא אסרה בשמשין של מטה אלא בית תבנית היכל ואכסדרה תבנית אולם ובשמשין התחתונים אסרה חמה ולבנה וכוכבים ובמדור העליון דמות ד' פנים: **ממעל** לרבות מלאכי השרת. למאי דסליק אדעתיה דאיירי בעשייה הוה מצי לאקשויי דמות שמשיי מלא תעשון נפקא: **שאני** ר"ג דאחרים עשו. ואע"ג דבכל מילי אמירה לנכרי שבות כדמוכח בפ"ב דמו"ק (דף יב.) ואפילו בדרבנן איכא שבות ובפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף צ.) יש בעיא אי איכא שבות בלאו או לא גבי חוסם פרה ודש בה הכא לא גזור משום מלוה וצריך ליזהר כשמלוין לנכרים וממתינין החוב בחותם של שעוה שתלוי באגרת דלא סמכינן אדרבא כדפרישית דלא פליג רבא ואם הנכרי מביא לו חותם מעצמו מותר: **סמי** עיניה דדין. אלמא אסור להשהותו שמא יחשדוהו שעשה ועבר על לא תעשון ור"ג נמי ליתסר ומשני כיון דחותמו בולט חיישינן לחשדא שמא יאמרו ע"ז הוא לו אבל לחשדא דלא תעשון לא חיישינן ומפרש בה"ג דהכא דרב יהודה בצורת דרקון משום דתנן בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מב:) מצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח ומפרש התם משום דהני חשיבי להו וה"נ חשיב טפי חשדא משאר: **והא** רבן גמליאל יחיד. תימה והא צורה דר"ג לא היתה בולטת וי"ל דמ"מ שייך בה חשדא דגבי לבנה אין חילוק כיון דאינה בולטת ברקיע: **ראינוהו** במזרח. הישנה וערבית במערב את החדשה עדי שקר הם דקיימא לן (לעיל כ:) כ"ד שעי מיכסי סיהרא כך פירש בקונטרס והקשה מדקתני בברייתא פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה ואין לשון ארוכה וקצרה נופל כאן שהרי מתוך קוטנה הישנה נכסית מפני ערב כשהיא במזרח לפני חדשה ופירש בקונטרס דעל החדשה העידו ועדי שקר דקאמר רבי יוחנן בן נורי לפי שכ"ד שעות שהיא מכוסה אין מהמכה לצאת מתוך המזרח לתוך המערב וע"ז קאמר פעמים שבא בארוכה ושוהה לבא ודבר תימה הוא מאי ס"ד דר' יוחנן בן נורי למה לא תוכל לילך בי"ב שעות כל רוח דרומית ועדיין מקצה רוח מזרחית ומערבית עמו ובירושלמי משמע כלישנא קמא דקאמר רבי שמלאי טעמא דרבי יוחנן בן נורי כל חדש שנראית קודם ו' שעות אין כח בעין לראות את הישן נראה ישן שחרית לא נראה חדש בין הערבים חדש בין הערבים לא נראה ישן שחרית א"ר חייא בר אבא ולמה קבלם ר"ג שכן מסורת הוא מאבותיו פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה ותימה מי פליג המסורת מאבותיו דר"ג אהא דאמר לעיל בסוף פ"ק (דף כ:) כ"ד שעי מיכסי סיהרא למאי נפקא מינה לאכחושי סהדי ושמא יש להלך בשעות דיש שעות קטנות כיום כגון בתקופת טבת ויש שעות בינוניות כגון בימי ניסן ותשרי ויש גדולות כגון בתקופת תמוז ואי בקטנות או בבינוניות מיכסי סיהרא לבני א"י תמני סרי מעתיקא ושית מחדתא מן הגדולות פעמים מכסיא פורתא כגון דבא בארוכה פעמים דלא מכסיא כגון דבא בקצרה:

לאורתא

יז א טוש"ע י"ד סי' קמא סעיף ד:

יח ב מיי' פ"ג מהלכות ע"ז הלכה י סמג לאוין כב טור ש"ע י"ד סי' קמא סעיף ו:

יט ג ד ה מיי' שם והלכה יא סמג שם טוש"ע שם סעיף ד:

כ ו מיי' פ"ג מהלכות ע"ז הלכה יא טוש"ע י"ד שם סעיף ה:

כא ז טוש"ע שם סעיף ד בהג"ה:

כב ח טור ש"ע שם סעיף ז:

כג ט טור ש"ע שם סעיף ד:

תורה אור השלם

1. לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: שמות כ יט
2. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: שמות כ ג
3. כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם: דברים יח ט

רבינו חננאל

של ששה של שמונה, של שבעה לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות. אבל דמות לבנה, שאי איפשר לו לאדם לעשות לבנה, לא אסרה תורה. ואקשינן תיוב, והתניא לא תעשון אתי, לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום, וכי אפשר לאדם לעשות דמות חיות הקודש, ופירק אביי לא אסרה תורה אלא דמות ד' פנים כאחד. אי הכי פרצוף אדם לחודיה לישתרי, אלמא תניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם. ואסיקנא לא תעשון אתי, פיר', לא תעשון אותי, כגון דמות אדם, שאני מראה לנביאים בחזיונם, כדכתיב ביחזקאל דמות כמראה אדם עליו מלמעלה, איני והתניא בהדיא אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כו'. ודחינן כי תניא ההיא לעבדם. אי הכי לעבדם אפי' שילשול קטן נמי אסור לעשות. אין, כלומר הברייתא לעבדם היא, דתניא ואשר במים מתחת לארץ לא תשתחוה להם ולא תעבדם לרבות שילשול קטן. ועשייה בלא לעבדם שרי, והתניא לא תעשון אתי, פיר' כל שמשין שאני כגון חמה ולבנה כו'. ופרקינן הוא עצמו אסור לעשות, אבל אחרים לא, ורבן גמליאל אחרים עשו לו. ואסיקנא אם הוא כגון זה, וחותמו בולט, אסור משום חשדא. ומי חיישינן לחשדא, והא הוא אנדרטא, פיר' צורת איש, דהוה קאי בכנישתא דשף יתב בנהרדעא, והוו עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלו התם. ופרקינן רבים שאני. כלומר, במקום שיש רבים לא חיישינן לחשדא. ורבן גמליאל נמי כיון דנשיא הוא, רבים שכיחי גביה ולאו יחיד הוא. איכא דאמרי דמות צורת לבנה של חוליות היתה, איכא דאמרי להתלמד מותר שנאמר לא תלמד לעשות, אבל אתה למד להבין ולהורות. מתני' מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח כו'.

א) ע"ז מג. מנחות כח., ב) [שבת כב: וש"נ], ג) ע"ז מג., ד) [עם כל הסוגיא], ה) [ע"ז מג: איתא רב יהודה בריה דרב יהושע מפירקי' דרבי יהושע שמיע לי ועי"ש מג: ובכס"מ], ו) [ברכות לו, וש"נ], ז) [שבת עה. סנהדרין סח. ע"ז יח. מג:], ח) [שמות כה], ט) [וע"ע תוספות יומא נד. ד"ה כרובים].

לעזי רש"י

שטיינ"ו [אישטיי"ן]. בדיל.

ביברי"ש [ביבריי"ש]. נחלים.

מוסף רש"י

של חמשה ושל ששה ושל שמונה. שהרי אינו דומה למנורת מקדש שהיא שבעה קנים (מנחות כח.). ושל שבעה לא יעשה. שהיא כמו מקדש (ע"ז מג.). אפילו של שאר מיני מתכות. שאינו של זהב, משום דדומה לשל מקדש שאף היא כשרה בשאר מיני מתכות (מנחות שם). שאף היא אע"פ שאינה של זהב כשרה במקדש כדילפינן בהקומץ רבה (שם) מכלל ופרט וכלל, אבל של עץ שרי דאינה כשרה במקדש, דהפרט מפורש של מתכת (ע"ז שם). אף של עץ לא יעשה. שאף היא כשרה במקדש (שם). שהרי היא כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי למקדש (מנחות שם). ומלכות בית חשמונאי עשאום במקדש של עץ לאחר שטימאו יוונים את ההיכל ונטלו כל כליו וגברה יד בית חשמונאי ונצחום. דר' יוסי ב"ר יהודה דריש ליה בריבויי ומיעוטי. ועשית מנורת ריבה, זהב טהור מיעט, מקשה תיעשה המנורה חזר וריבה, ריבה כל מילי ומיעט חרס (ע"ז שם). משם ראיה. בתמיה (סוכה כה.). בבעץ. בדיל (שם ושם). המשמשין לפני במרום. אלמא שמשין עליונים קאסר (ע"ז שם). ארבעה פנים. פני שור ואדם ואריה ונשר לאחיה אחת דוגמת חיות הקדש. דכתיב אתי, השרויים אצלי (ע"ז מג:). שבמדור העליון. כדכתיב אתי, אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם (שם). רב יהודה דאחרים עשו לו. צורה בטבעת שהיה מונח (שם). חותמו. צורתו (שם). ומותר לחתום בה. דכשחותם חותם בשעוה והחותם יוצא בולט (שם). ואסור לחתום בה. דכשחותם הוי חותמו בולט (שם). דשף ויתיב. שם מקום שהיה במדינת נהרדעא, ויש אומר יכניה וגלותו נטלו עמהן מאבני ירושלים ועפרם ובנוהו שם ושכינה דשף ויתיב בנהרדעא, נישוף כאן ונתיישב כאן, והיינו דכתיב כי רצו עבדיך את אבניה (שם). דפרקים הוה. של חוליות ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת עדים ולא יושב לא חזו לה וליכא חשדא (שם). אבל אתה למד להבין. כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הגוים (דברים יח ט). לא: שתוכל לעמוד בהן ואם לא יעשה נכיר שקר לפניך שתבין שהוא מכשף (שבת עה.).